

40

Seletus,

misfuguste põhjusemõtete juhil 1896 a. Maa-päew adrade uut takseerimist nõuaks wõtnud.

1896 a. peetud maa-päewal nõuaks wõetud takseerimise seadus, mis Gestimaa kubermangu seitungis 1898 a. № 8 äratrükitud, saab siin ligemalt äraseletatud.

See uus adrade wäljaarwamine on sellepärast seatud, et wiimasest takseerimisest saadik, mis 1879/80 aastal teinematud sai, maa wäärtus nii kaugele on teisemaks läinud, et see ei wõinud tähele panemata jääda. Mitmes kohas sai metsa- ja jõudemaad põlluks tehtud, ehk seisaw wesi kraawide abil ära tõmmatud; mitmes mõisades on endiste metsa-maade peale talu-kohte ja ka külasid asutatud saanud, mis seia saadik adrade arust wäljas oliwad. Sedawiisi on wiljakandjaid maid juure kaswanud. Umbes neljandamas Gestimaa kubermangu mõisade osas on talumaa wast pärast wiimast adra wäljaarwamist frunti pandud. Seepärast leiti hädaste tarwis olewat, adrade arwu uuesti wäljaarwata. Seda arwu saab aga kõige selgemalt ja uskawalt nende rentide järel kätte, mis maade eest maksetakse, ehk mis omal ajal makseti. Sedamööda on talumaade rent adrade wäljaarwamisele põhjuseks wõetud, niisamati, kuidas seda ka enne wiimaste arwamiste juures on tehtud.

Iga mõisa kohta on adrade wäljaarwamine järgmisel wiisil ette wõetud saanud:

Kõigi wäljarenditud kohtade rendi maksu summa saab nii mitme järele jagatud, kui talukohtade fruntides ülepea tiinusi tarbe-maad on (tarbe-maa, s. o. põllu-, heina- ja karjamaa). See läbi saab leitud, kui palju rubla üks tiin tarbe-maad wälja annab; ja see tiinu pealt leitud keskmine sissetulek saab mõisa kaswatajaks (Multiplikator) pandud. Siis arutati nõnda edasi, et kõik tarbe-maa, mis mõisa järel on ilma wälja rentimata, tiinu pealt sedasama wälja annab, kui wälja renditud maa; ja sedamööda saab wälja rentimata maade, s. o. müüdnud kohtade maade ja mõisa maade tiinu arw kaswatajaga kaswatatud. Järgmine näitus saab seda asja täitsa ära seletama: kui ühes mõisas kõigi wälja renditud kohtade tarbe-maad ühtekokku 1000 tiinu suured on, ja kui rendi maksud nende pealt ühtekokku 3000 rubla wälja teewad, siis tuleb tarbe-maa tiinu pealt läbistiku 3 rubla wälja; selle mõisa kaswataja on sedamööda "3". On nüüd sest mõisast 300 tiinu tarbe-maad müüdnud, ja mõisa käes tarbemaad 1200 tiinu, siis tuleb ülewal nimetatud arutamist mööda wälja, et müüdnud kohad 300×3 , s. o. 900 rubla ja mõisa maad 1200×3 , s. o. 3600 rubla wälja annawad.

Iga 300 rubla, mis maad wälja annawad, loetakse üheks adrak, ja sedamööda iga 3 rubla üheks sajandikuks. Sessamas näituseks wõetud mõisas tuleks siis wäljarenditud kohtade peale $3000:300$, s. o. 10 adra, müüdnud kohtade peale $900:300$, s. o. 3 adra, ja mõisa oma frundi peale $3600:300$, s. o. 12 adra; üle kõige mõisa 25 adra.

Sest et rendi maksude summa adrade wäljaarwamisele põhjuseks wõeti, hoolitseti selle ette, et kaswatajat võimalikult suure hulga kohtade rentidest wälja arwati. Sellepärast ei ole mitte ükski praegu makswad kohtade rendid, waid ka wiimased enne kohtade müümist maksetud rendid, ühte summa kokku loetud saanud. Aga müüdnud kohtade rendid on ükski siis adra arwamise juures kaasa arwatud saanud, kui pärast müümist sellesama mõisa kohtade renti ei ole tõstetud saanud. Muidu takseerimine müüdnud maade ja wälja renditud maade kohta mitte ei oleks õigeks läinud, sest et wälja renditud kohtade rendid kõrgemad oleksid, kui müüdnud kohtade wiimased rendid.

Neis mõisades, kus talumaade suurem osa, ehk kõik talumaa juba müüdud oli, ja kus vähe rent-kohte, ehk mitte sugugi neid ei olnud, polnud mitte võimalik, seletatud põhjusel kaswatajat kätte saada; sest arwati õiguse wastu olewat, nende mõne rent-kohtadest leitud kaswatajat kõige mõisa muu müüdud ja müümata maa adrade wäljaarwamisele põhjusels panna. Seal on siis kaswataja nende ühe-wääriliste naabri mõisadest wõetud. Kus aga juhtus, et naabri mõisade kaswataja mitte takseeriwa maa kohaline ei olnud, seal sai tema siis pisut kas tõstetud, ehk wähendatud.

Selle põhja peal on tarbe-maa, s. o. põllu-, heina- ja karjamaa takseeritud saanud. Peale selle on nüüd esimest korda ka mets takseerimise alla pandud, mis seia maale sest wäljas oli. Mets saab metša maa headuse ja palkide, ehk ahju-puude kohaliste hindade järele takseeritud.

Kui nüüd üle mõisa adrade arw wäljaarwatud oli, sai iga müüdud koha sajandiku arusse pandud. See sai järgmisel wiisil seatud: Pea-põhjusels sai wõetud, et iga koht wiimase enne müümist makstud rendi järele takseeritud sai. Oli see rendi maks näituseks 150 rubla, siis on koha peale 50 sajandiku arwatud, sest et 3 rubla sissetulekut ühe sajandiku wääriliseks pandud on. Rendi maksu kõrwa said aga ka, kus seda omal ajal rendi kontraktides kaubeldud oli, posti-moona maks ja muud täitused, rahaks ümberarwatud, juure pandud. Kus arwati kontraktides tegusi liiga suure hinna alla pandud olewat, said need hinnad alandatud.

Sagedaste aga juhtus, et wiimane enne müümist maksetud rent ei kõlwanud adra wäljaarwamisele põhjusels. See juhtus näituseks seal, kus kohtade rajad müümise juures olid muudetud saanud, ehk kus kohad juba väga pikka aja eest olid müüdud olnud. Seal sai siis krediitkassa takseerimine abiks wõetud; kaswataja läbi saab kõigi müüdud kohtade üleüldine sissetulek wälja arwatud, ja see summa krediitkassa takseerimise arwu mõedul iga koha peale ära jäutatud.

Uue takseerimise järele on nüüd wäljaarwatud, et terwes Gestimaa kubermangus adrade arw on tõusnud. Täniini olid üle kubermangu 9257 adra, nüüd aga umbes 12340. Sedamööda on endiste adrade kõrwa umbes üks kolmandik adraši juure kaswanud. Selle järele saawad adra ja posti-moona maksud, nii pea, kui uus adra arw saab sisse seatud olema, ei mitte enam 9257, waid umbes 12340 jäusse ärajägatud, nõnda et edespidi iga adra sajandiku pealt maksud selsamal mõedul vähemaks lähewad.

Kui ka aega mööda adra ja posti-moona maksud peafid tõstetud saama, siiski jääks see aru ifka õigeks. Sest et kohal, kellel mitte rohkem, kui nüüdse adrade kolmas osa ei ole juure kaswanud, ifka vähem maksta tuleks, kui siis kui oleks üleüldine adrade aru muutmata jäetud.

Use asi on kihelkonna maksudega, mis adrade järele määratud on; need saawad ka edespidi adra pealt wähenema, aga nimelt mil mõedul, tuleb selle järele wälja, kui palju adraši selle kihelkonnale on juure kaswanud.

Tallinnas, Landstoa peal, 15. Aprilli k. p. 1898.

G. Baron B u d b e r g.

Ritterschafthauptmann.